

אל-דמע. הוא כתב כמה מנגינות לשרים שהפכו ברבות השנים לנכסי צאן ברזל של הזמר העברי. בהשראתם 'ילדתי' 12 ריקודים. כשעברנו לבית יצחק, מישקה התחיל לעבוד כלוטש בעיר היהלומים – נתניה – ובמקביל פיתח ענף חקלאי שעד אז לא היה ידוע בארץ, מטע אגוזי פקאן. אני הסתובבתי ביישובים ובקיבוצים באזור עמק חפר, בבתי ספר ובחוגים של אחר הצהריים. באותה תקופה לא קראו לפעילויות אלו 'חינוך משלים' או 'מתנ"סים'.

"השם 'הרשמי' לריקודי הפולקלור הישראלי המקורי – ריקודי עם – ניתן בסוף שנות ה-50. אז גם התחילו להתארגן חוגים לסגנון מחול אחר – 'ריקודים סלונים', בהשפעת אמריקה ואירופה. נוצרה מעין תחרות, שלא לומר יריבות מסוימת. מי שרקד ריקודי עם נחשב יותר פטריוט ישראלי.

"ב-1956 נולד בנו השלישי, עופר. בתחילת שנות ה-60 הזמינה אותי ההסתדרות להקים חוג ולהקה בנתניה".

כאן הצטלבו דרכינו, תמר. בשנת 1961 הצטרפתי לחוג שהדרכת ב"בית ארלוזורוב" (שגם הוא כבר לא קיים...) בנתניה, עירי. שם אני "הצצתי ונפגעת", לשמחתי. שני דברים נחרטו עמוק בזיכרוני: האחד, שלחוג לא היתה מסגרת של זמן, והשני, שלא הסכמת ללמד יותר מריקוד אחד בשיעור, למרות הצימאון שגילו החניכים. מדוע?

"אמת. היתה לי אובססיה לשני דברים: האחד, שכולם ירקדו את הריקודים נכון. השני, לא לעזוב עד שאחרון החניכים יבצע את כל הצעדים כפי שצריך. לא עבדתי עם שעון. לא הרגשתי את מהלך הזמן. לפעמים היה האקורדיוניסט, עופר חממי, איש מקסים ומוסיקאי מחונן, מסמן לי שהגיעה העת לעצור, אחרת אפסיד את האוטובוס האחרון מנתניה לבית יצחק... בדרך גם התחלתי לסמן מי מהתלמידים יכול להיות פוטנציאל ללהקת מחול. אחרי כמה חודשים התהווה קבוצה שחבריה הסכימו, בהתלהבות, להתחיל בחזרות ללהקה".

אני גאה לומר שהייתי אחד מאלה שבחרת ללהקה זו. אני זוכר חזרות לאורך שבתות, מבוקר עד ערב. אנחנו היינו מותשים, אבל את בעלת אנרגיה בלתי נדלית...

(צוחקת). "תמיד שאלו אותי מהיכן אני שואבת כוחות. אני לא יודעת. אולי כשאדם עושה בדיוק את מה שהוא אוהב, הוא אינו מתעייף בקלות. את החזרות ללהקה הייתי מוכרחה לערוך רק בשבת, משום שכל הרקדנים היו תלמידי תיכון. אבל איש לא התלונן על כך. להיפך, במשך הזמן פנו אלי הרבה צעירים שרצו להצטרף ללהקה, ולצערי נאלצתי לדחות אותם".

Circle Dance

ריקוד כפיות במעגל

החומר לראיון עם תמר אליגור נאסף בשישה מפגשים שהתקיימו בחודשים נובמבר-דצמבר 2012 ונערך בביתה שבבית יצחק.

בת 90

של חיים חפר וסיפורים שונים סביב המדורה. מישקה ניגן והנחה שירה בציבור ואני הרקדתי רונדו וריקודי מעגל.

"התחתנו בסיום מלחמת העצמאות. שנה לאחר מכן נולד בנו הבכור, ניר. כשה'פספוס' היה בן כמה חודשים עברנו לעפולה. מישקה קיבל עבודה כמורה לחקלאות והרגיש שהוא מגשים את ייעודו כבוגר מקווה ישראל, ואני לימדתי מטעם המחלקה לחינוך בכמה בתי ספר בעיר; הדרכתני חוגים שעדיין לא קיבלו את השם 'ריקודי עם ישראליים', אלא 'חוגי מחול'. ב-1952 נולד בנו השני, יובל. אז עברנו למושב בית יצחק, לבית שבו אני גרה עד היום".

מנין היתה לך המוסיקה לעבודה בחוגים ובלהקות שהקמת?

(פורצת בצחוק מצלצל, בעיניה ברק שובב). "הייתי מלקטת ואוספת מכל אקורדיוניסט שהצמידו לי. לרוב ברשות, אך היו גם מקרים שלא כל כך ברשות... הייתי מעתיקה בכתב יד תווים ומלים מחוברות ומספרים למיניהם. אתה צריך לזכור, אנחנו מדברים על התקופה שלפני האינטרנט, ואפילו לפני הטייפריקורדרים... (שוב פרץ של צחוק).

"באותה תקופה הכרתי את המלחין הנפלא גיל

לבקר אותי ודרשה בתוקף שאעבור לגור במקום בטוח, 'כמו בן-אדם'. עבדתי, בעיקר בלילות, כמגיהה בעיתון על המשמר. המשכורת הדלה שקיבלתי לא איפשרה לי רמת חיים גבוהה יותר מאשר חדר קטנטן על הגג. פעמיים בשבוע הם נתנו לי גם תלושי אוכל, כדי שלא אמות ברעב... (צוחקת עד דמעות). אני מתפלאת שלא היה בי שום פחד. כנראה העובדה שהייתי קרובה לגרעין של הקמת תנועה, שהיה בה פוטנציאל להתרחב ולהתפתח לכדי רמה ארצית, מילאה אותי שמחה ותקווה.

"ב-1944 הזמין אותי שלום חרמון לסייע בארגון 'חג המחולות' בקיבוץ דליה. אירוע זה התקיים אחת לכמה שנים ובמהלכו נוכחנו בשני דברים: האחד, ציבור הרוקדים בארץ הלך וגדל מבחינה מספרית, והשני, רמתו האמנותית של המחול הישראלי העממי הלכה ועלתה.

"ב-1947 הכרתי את מישקה, מי שלימים יהיה בעלי. אני חושבת שהדבר החזק ביותר שגרם לי להתעניין בו היה יכולתו המופלאה לנגן במנדולינה. זה גרם לי התרגשות גדולה. מיד עם הכרזת המדינה התנדבנו שינו לצבא יחד עם עוד בחור, נגן אקורדיון. קראנו לעצמנו 'שלישיית הנגב' ונסענו במדים לנקודות יישוב שונות בדרום, כמעין צוות הווי. קראנו פיליטונים, קטעי עיתונים

אחרי שנתיים-שלוש הופיעו ברפרטואר של הלהקה גם ריקודים אתניים, לרבות תלבושות אופייניות. מה מקורם?

"במשך שנים רבות התעניינתי גם בריקודי עדות. בסוף שנות ה-60 הוצאתי רישיון נהיגה, קניתי אוטו קטן ו'חרשתי' את הארץ לאורכה ולרוחבה. רשמתי דבקות ערביות, ריקודים צ'רקסיים, דרוזיים, בדואיים, מרוקאיים, תימניים... אז גם נוצר הקשר שלי עם שרה לוי-תנאי האגדית. הייתי מרותקת מן העושר הפולקלוריסטי של עדות ישראל שגיליתי. גם מאוד אהבתי לעצב תלבושות ססגוניות, בנוסח הקבוצות האתניות השונות שפגשתי ברחבי הארץ. התלהבתי מאוד מעבודות הרקמה הנהדרות של העדות השונות, שבתחילה נראו לי דומות, אבל במשך השנים למדתי לזהות שלכל עדה סגנון מיוחד ואופייני לה. זה היה מחקר מרתק ביותר".

לא פחדת לנהוג לבדך? אני מניח שאשה שנוהגת לבדה בלילות לא היתה מחזה נפוץ בשנים אלו...

(מתפקעת מצחוק). "מה פתאום? מה יש לפחד? צריך לנסוע, אז נוסעים".

באותה תקופה התנועה לריקודי עם הלכה והתמסדה. איך השתלבת בתהליך זה?

"כמה דברים התרחשו במקביל. שלום חרמון וגורית קדמן ביקשו ממני להיות חברה בוועדה מייעצת להקמת מערכי להקות בכל הארץ, לרבות ארגון מפגשי להקות. המטרה היתה להפיץ ריקודים חדשים ולשמור על האופי של ריקודי העם המקוריים. למשל, עמדנו על כך שאת הלהקות, וגם בחוגים, ילווה רק אקורדיון או טמבור. התנגדנו לתזמור עם כלים רבים. מפעל שני היה להקים מעין בית ספר למדריכים מוסמכים. מאוחר יותר הקמנו את 'ארגון המדריכים לריקודי עם'. בתחילה היו בו כ-60 מדריכים. אחרי עשור היו רשומים בו מעל 1,200 מדריכים מוסמכים.

"בשנת 1975 הגתה רקדנית בלט קלאסי, איני זוכרת את שמה (כנראה הכוונה לאן וילסון – רות אשל), הקמת מרכז לכתבים ולספרים העוסקים בבלט. שלום חרמון רתם שלושה: גילה טולדנו ז"ל, שהיתה שנים רבות המנהלת האדמיניסטרטיבית של להקת ענבל ויד ימינה של שרה לוי-תנאי, את גיורא מנור ז"ל, לימים מבקר מחול ותיאטרון, ואותי. אני נאבקתי על נקודת הכובד – ריקודי עם. כך נולדה הספרייה למחול, שיושבת היום בבית אריאלה בתל אביב.

"לקראת סוף שנות ה-80 הכינוסים של להקות המחול לא היו כל כך סדירים. עם זאת, חוגים לריקודי עם צצו בארץ כפטריות אחרי הגשם. שלום חרמון, שגר ליד טבעון, חיפש מקום שיוכל לשמש אכסניה לכינוסים. שוטטנו במקומות רבים. בעיר חדשה יחסית מצאנו שני דברים

מבורכים: מדרון, שמבחינה טופוגרפית יכול להיות מעין אמפיתיאטרון טבעי, המסוגל להכיל אלפי משתתפים, וראש עיר צעיר ונמרץ, עדי אלדר שמו, שהתלהב מהרעיון של כינוס רוקדים. כך נולד פסטיבל כרמיאל. מבין רבים שנרתמו למפעל זה ראוי לציין שניים, שמשכו את העגלה: תרצה הודס ויונתן כרמון. בשנת 1988 הגיעו לפסטיבל פחות מ-1,000 משתתפים. בקיץ האחרון, במלאות לו חצי יובל, השתתפו בו כ-300,000 איש. בשנים הראשונות היה הפסטיבל בדיוק מה שחזינו – פסטיבל למחולות עם. מאחר שבשבילי ריקודי עם הם קודש, הייתי מאושרת לראות את החלום מתגשם. אבל במשך השנים חלה התפצלות, שלא נראתה בעיני ראווה. לתוך הפסטיבל חדרו סגנונות מחול אחרים: בלט מודרני, תיאטרון מחול, להקות מסחריות מחו"ל ומה לא. בתחילה התייחסתי אל התופעה כאל משהו לא יפה, שאפשר לסבול אותו. אבל משנה לשנה העסק הפך ליותר ויותר מסחרי. אני מבינה שנכנסו לעניין הרבה שיקולים כלכליים וגם פוליטיים, אבל לי היה קשה עם זה (צוחקת שוב). כנראה בכל זאת ירשתי את העקשנות מאמי. ביום הולדתי ה-80 פרשתי".

אבל לא פרשת לגמרי?

(משועשעת). "עד לפני כמה שנים שימשתי בוחנת במגמות מחול בבתי ספר תיכוניים גדולים. לשמחתי, בהרבה מקומות בארץ הוקמו מגמות למחול, אפילו כאלו שהגישו למבחני בגרות. מדי פעם ביקשו ממני להיות בחברה של בוחנים מטעם משרד החינוך במגמות אלו. אבל מבחינתי זאת היתה פעילות מוגבלת. אפשר לומר שפרשתי".

איך התמודדת עם התופעה שלמנגינה אחת חוברו כוריאוגרפיות שונות?

"היה לי קשה מאוד. ראיתי בזאת חילול הקודש. כאילו מישהו בא לכתוב מחדש את לוחות הברית; או מישהו משנה יצירה של בטהובן או מוצרט. רצינו שלכל ריקוד יהיה מקור אחד.

אבל אי אפשר היה לעצור את הסחף. פה ושם נוצרו ריקודים שונים ומשונים לאותה מנגינה, שהשפעות מערביות שולטות בהם. התנחמתי בעובדה המשמחת שהתופעה המודרנית משכה המוני רוקדים חדשים. אבל מבחינתי זה לא היה אותו דבר. תראה לי דבר אחד בארץ שלנו שלא השתנה ללא הכר בשנים האחרונות... במשך הזמן נאלצתי להתרגל, ובסוף השתכנעתי שאין בכך פסול. ובכל זאת, יש לי יחס מיוחד לריקודים המקוריים. הם הרבה יותר יקרים ללבי. אני מקווה שהם לא ייעלמו".

הבית שלכם היה רווי תרבות עולמית בכלל, וישראלית בפרט. מחול ומוסיקה היו מאוד מרכזיים בחיי המשפחה. האם משהו מזה עבר לבנים?

(צוחקת). "כן ולא. ניר, הבכור, עסק כמה

שנים במוסיקה. הוא בנה בעמק חפר אולפן למוסיקה. זה היה מעין בית ספר, שפעל במושבים ובקיבוצים, ללימוד נגינה בכלים שונים לילדים ובני נוער. הוא ניהל אותו כעשר שנים. ב-1986 ניר נסע לאמריקה וביקש ממני למלא את מקומו. במשך 11 שנים פיתחנו את העסק והפעלנו אולפנים כאלה ביישובים רבים מאוד. אני נזכרת במשהו מעניין: בהתחלה, כשבאתי לקיבוצים נתקלתי בתופעה מוזרה בעיני – לא שאלו ילד באיזה כלי הוא רוצה ללמוד לנגן, אלא כל הכיתה למדה אותו כלי. אני חשבתי שזה לא נכון. האמנתי שכל ילד צריך לבחור בכלי שמושך אותו (צוחקת שוב). אתה לא מתאר לעצמך אילו מלחמות הייתי צריכה לנהל, עד ששיכנעתי אותם.

"בני השני, יובל, פנה יותר למינהל ולהדרכה, ובמשך שנים היה ראש המדור לתרבות וחינוך בהסתדרות. לאחר מכן הוא התמחה בייעוץ ארגוני. בני הצעיר, עופר, הוא מוסיקאי מוכשר שמנגן בחליליות מסוגים שונים. במשך 20 שנה, אולי יותר, הוא לימד מוסיקה, בעיקר ילדים. לפני כמה שנים עבר לתחום אחר. אבל ב'חיידק' ריקודי העם הם לא ממש נדבקו".

במקום סיכום...

בהתייחסותה לכל המפעלים שהיתה מעורבת בהם, אליגור מדברת תמיד בלשון רבים. לא "עשיתי", "יצרתי", "בניתי", תמיד הדגש הוא על עבודת צוות. זוהי תמר אליגור. בעבודה על הראיון עמה נברתי בספרייתה הגדושה, שמכילה אלפי מסמכים, תמונות, מכתבים, חוברות וספרים. מצאתי עשרות תעודות הוקרה, מכתבי הערכה ואף כמה פרסים על מפעל חיים, שמעלים על נס את תרומתה העצומה לתחום המופלא של ריקודי העם הישראליים. כולם היו שמורים בארון נעול, ולא הוצגו לראווה. לאורך שעות רבות של שיחה בינינו, היא לא הזכירה אף אחד מהם. גם זו תמר אליגור.

יוסי זיידר הוא יליד נתניה, 1946. בשנים 1980-1964 רקד והדריך ריקודי עם בחוגים ובלהקות שונות. שירותו הצבאי (1964-1967) היה בלהקת פיקוד המרכז. ב-1970 סיים תואר ראשון בעבודה סוציאלית. ב-1977 השלים תואר שני בפסיכותרפיה. בשנים 1970-1988 ניהל את המדור לחינוך מיוחד בשירות הפסיכולוגי של עיריית נתניה. ב-1984 השלים מחקר לעבודת דוקטורט, "אחיו הרגילים של הילד החריג", שזכה בפרסים שונים וגם התפרסם כספר. בשנים 1989-2000 כתב והנחה כ-200 תוכניות "קשר משפחתי" בטלוויזיה החינוכית. ב-1997 פורסם ספרו סערת גיל ההתבגרות. בשנים 1990-2005 התלווה לגיורא מנור ז"ל כשופט, נציג הציבור, בפסטיבלים ובתחרויות מחול ברחבי אירופה וגם כתב כמה מאמרים לירחון למחול.